

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu
Jménem republiky

Nález

Ústavního soudu - II. senátu složeného z předsedy senátu Jiřího Nykodýma a soudců Dagmar Lastovecké a Stanislava Balíka - ze dne 10. ledna 2013 sp. zn. II. ÚS 3367/12 ve znění opravného usnesení ze dne 31. ledna 2013 ve věci ústavní stížnosti PhDr. Jiřího Závory, Ph.D., zastoupeného Mgr. Bohdanou Novákovou, advokátkou se sídlem Mánesova 19, 120 00 Praha 2, proti usnesení Vrchního soudu v Praze č. j. 9 Cmo 445/2011-79 ze dne 18. června 2012, jímž bylo změněno rozhodnutí soudu prvního stupně tak, že bylo stěžovateli jakožto ustanovenému znalci přiznáno nižší znalečné, za účasti Vrchního soudu v Praze jako účastníka řízení.

Usnesení Vrchního soudu v Praze č. j. 9 Cmo 445/2011-79 ze dne 18. června 2012 se ruší.

Odůvodnění

I.

1. Včasnou ústavní stížností, která i v ostatním splňuje podmínky stanovené zákonem č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen "zákon o Ústavním soudu"), se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví uvedeného soudního rozhodnutí, a to pro porušení ustanovení čl. 26, 28 a 36 Listiny základních práv a svobod (dále též "Listina").

2. V odůvodnění svého návrhu stěžovatel uvedl, že v jeho případě došlo v rámci rozhodování Vrchního soudu v Praze jako odvolacího soudu o podaném odvolání vedlejšího účastníka, žalované, proti usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem, kterým tento soud přiznal stěžovateli jako soudem ustanovenému znalci znalečné v jím fakturované výši, k porušení práva na spravedlivý proces tím, že vrchní soud rozhodl o ponížení odměny stěžovatele bez toho, aby si vyžádal vyjádření stěžovatele k podanému odvolání, přičemž o rozhodnutí soudu se dozvěděl teprve v okamžiku jeho doručení. Tím mu vrchní soud odejmul možnost výši svého uplatňovaného nároku na znalečné obhájit či odůvodnit.

3. Stěžovatel má dále za to, že i samotné rozhodnutí o ponížení jeho odměny není dostatečně odůvodněno, neboť vrchní soud toliko konstatoval, že se zřetelem k poznatkům o obvyklé míře časové i odborné náročnosti pro zodpovězení zadaných úkolů (posouzení pravosti podpisu jednoho pisatele na jedné listině) představuje účelně vynaložený čas na vyhotovení předmětného posudku 38 hodin znalecké práce včetně administrativních úkonů.

4. Stěžovatel se domnívá, že rozhodnutí ve věci znalečného jsou v činnosti soudů považována za okrajová, protože v porovnání s rozhodováním ve věci samé má stanovení znalečného menší význam. To prý ale neznamená, že by v takovém případě soud měl rezignovat na stanovené postupy a vydání rozhodnutí založeného na přesvědčivých argumentech a precizním zajištění podkladů pro jeho přiznání. Znalec přitom dle stěžovatele nemá možnost se svobodně rozhodnout, že za stanovených podmínek práci nepřijme, přičemž o ponížení odměny je informován až ex post. Soudy by prý měly k rozhodování o stanovení znalečného přistupovat s větší pečlivostí, současně by měly znalci, kterého se dle stěžovatele vedle účastníků řízení rozhodování v tomto směru rovněž týká, dát možnost se k vyúčtování odměny vyjádřit a doložit oprávněnost svého nároku, je-li tento zpochybněn. Odnětím možnosti se vyjádřit, jakož i vydáním nepřesvědčivého rozhodnutí prý soud zasáhl do práva na spravedlivý proces, jakož i práva získávat prostředky pro své životní potřeby prací. Odvolací soud dle stěžovatele vydal rozhodnutí překvapivé, nepodléhající přezkumu, čímž porušil zásadu dvojinstančního rozhodování.

5. Stěžovatel dále v ústavní stížnosti podotkl, že byť částka 5 340 Kč není ani z obecného hlediska, ani z pohledu jeho samotného významná, přesto žádá Ústavní soud, aby rozhodnutí Vrchního soudu v Praze přezkoumal. Pokud znalecká činnost má být pro znalce hlavním příjmem, spravedlivou odměnou za poctivě vykonanou práci, potřebuje prý i do budoucna vědět, zda k otázce stanovení znalečného mohou soudy přistupovat s mírou volného uvážení, resp. rozhodovací libovůle, či zda jsou stanovena pravidla, na která se znalec může spolehnout.

6. Stěžovatel rovněž Ústavnímu soudu ponechal ke zvážení možnost zrušení § 16 vyhlášky č. 37/1967 Sb., k provedení zákona o znalcích a tlumočnících, ve znění pozdějších předpisů, neboť v ní uvedená sazba, platná od 1. 1. 2003, prý neodpovídá současným poměrům, a je tak v rozporu s Listinou základních práv a svobod zaručeným právem na (spravedlivou) odměnu za vykonanou práci.

7. Na závěr své ústavní stížnosti stěžovatel navrhl, aby Ústavní soud napadené rozhodnutí Vrchního soudu v Praze zrušil.

II.

8. Ústavní soud si k projednání věci vyžádal spis Krajského soudu v Ústí nad Labem vedený pod sp. zn. 24 Cm 243/2011, z něhož, jakož i obsahu napadeného rozhodnutí zjistil následující skutečnosti.

9. V dané právní věci Krajský soud v Ústí nad Labem jako soud prvního stupně k námitce žalované proti směnečnému a platebnímu rozkazu stran pravosti jejího podpisu na sporné směnce usnesením č. j. 24 Cm 243/2011-15 ze dne 20. 7. 2011 ustanovil stěžovatele jako znalce z oboru kriminalistika, odvětví kriminalistika, specializace expertiza ručního písma, přičemž mu uložil, aby podal znalecký posudek písemně ve třech vyhotoveních, a to ve lhůtě 3 měsíců. Stěžovatel zadání soudu vyhověl a dne 20. 10. 2011 předložil soudu znalecký posudek vedený pod pořadovým číslem 6/6/2011 znaleckého deníku se závěrem, že se jedná o pravý podpis žalované. Spolu s ním předložil vyúčtování, kterým za 52 hodin práce účtuje znalečné v celkové výši 16 080 Kč včetně daně z přidané hodnoty. Krajský soud následně rozhodl usnesením č. j. 24 Cm 243/2011-73 ze dne 4. listopadu 2011, kterým znalci přiznal znalečné v jím požadované výši. Usnesení soud s přihlédnutím k § 169 odst. 2 občanského soudního řádu (dále jen "o. s. ř.") neodůvodnil.

10. Proti posledně uvedenému usnesení nalézacího soudu podala žalovaná odvolání k Vrchnímu soudu v Praze. Namítla, že z pohledu zadaného znaleckého úkolu ve věci o zaplacení částky 10 885 se vyúčtování znalce ve výši 16 080 jeví jako nepřiměřené. Na zkoumání jediného sporného podpisu vynaložil znalec dle jejích slov "naprosto neúměrný počet hodin", což žalovaná ve svém odvolacím návrhu dále podrobněji rozvedla. Navrhla, aby vrchní soud napadené usnesení zrušil a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

11. Vrchní soud v Praze jako soud odvolací, aniž ve věci nařídil jednání, rozhodl shora označeným usnesením tak, že odvoláním dotčené usnesení krajského soudu změnil a znalci přiznal znalečné v celkové výši 10 740 Kč včetně daně z přidané hodnoty, přičemž ponížil celkovou dobu strávenou vypracováním znaleckého posudku na 38 hodin. Své rozhodnutí odůvodnil tím, že "se zřetelem k poznatkům o obvyklé míře časové i odborné náročnosti pro zodpovězení zadaných úkolů - posouzení pravosti podpisu jednoho pisatele na jedné listině (zde směnce) dospěl (soud - pozn. Ústavního soudu) k závěru, že účelně vynaloženým časem na vyhotovení předmětného posudku je 38 hodin znalecké práce včetně prací administrativní povahy v rozsahu jak uvedeno ve výroku tohoto usnesení."

III.

12. Ústavní soud vyzval v souladu s ustanovením § 42 odst. 4 zákona o Ústavním soudu Vrchní soud v Praze jako účastníka a Martina Drahotu a Petru Stejskalovou jako vedlejší účastníky řízení, aby se vyjádřili k projednávané ústavní stížnosti ve lhůtě dvaceti dnů. Vedlejší účastníci však této možnosti nevyužili. Z toho důvodu Ústavní soud s vedlejšími účastníky již dále nejednal.

13. Vrchní soud v Praze ve svém vyjádření k ústavní stížnosti ze dne 3. října 2012 uvedl, že vycházel ze zjištění, že předmětem znaleckého zkoumání byla pravost jednoho podpisu žalované na sporné směnce, přihlédl rovněž k výši znalečného přiznávaného soudy znalcům z daného oboru ve srovnatelných případech, neboť požadované odborné posouzení se ani po skutkové stránce nevymykalo běžné náročnosti znaleckého zkoumání. Jelikož výše znalečného požadovaná stěžovatelem byla v rozporu s uvedenými hledisky, rozhodl prý v souladu s platnou právní úpravou výše znaleckých odměn (zákon č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících, ve znění pozdějších předpisů, a vyhláška č. 37/1967 Sb.). Odvolací soud uzavřel, že právo stěžovatele na odměnu za podaný posudek (znalečné) porušeno nebylo (ve smyslu ustanovení § 139 odst. 2 o. s. ř.). Ústavní soud následně zaslal vyjádření účastníka k replice stěžovateli, který ve svém podání, došlém Ústavnímu soudu 12. prosince 2012, setrval na své argumentaci předestřené již v ústavní stížnosti a odmítl závěry vyslovené Vrchním soudem v Praze.

IV.

14. Ústavní soud zvážil argumentaci stěžovatele, příslušný spisový materiál, jakož i obsah naříkaného soudního aktu a dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

15. Ústavní soud považuje na prvním místě za nutné sdělit, že v souladu s čl. 83 Ústavy je jeho posláním ochrana ústavnosti, především ochrana práv a svobod zaručených akty ústavního pořádku, zvláště pak Listinou. I když toto široce pojaté vymezení ochrany ústavnosti nevyčerpává úlohu a funkce, jimiž je Ústavní soud obdařen a které plní v rámci ústavního systému České republiky, znamená však, že při incidenční kontrole ústavnosti, tedy v procesu rozhodování o ústavních stížnostech dle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy, neposuzuje a ani posuzovat nemůže otázku možného porušení práv fyzických a právnických osob, která vyplývají z práva jednoduchého, to jest podústavního, neboť především k tomu jsou povolány soudy obecné (čl. 90 Ústavy). Do rozhodovací činnosti obecných soudů je tudíž Ústavní soud oprávněn a povinen zasáhnout jen tehdy, jestliže porušením jednoduchého práva došlo současně i k porušení základního práva nebo svobody, například ústavně nekonformní aplikací pramene práva nebo jeho ústavně nekonformní exegezí. Je tak oprávněn a povinen ověřit, zda v souvislosti s řízením, které předcházelo napadenému soudnímu aktu, byly dodrženy ústavní limity, zejména jestli v důsledku svévole nedošlo k extrémnímu vybočení z nich. Otázkou svévole se přitom Ústavní soud zabývá dosti podrobně ve své judikatuře a ustáleně její pojem vykládá v obecné poloze jako extrémní nesoulad právních závěrů s provedenými skutkovými a právními zjištěními [viz nálezy sp. zn. III. ÚS 138/2000 ze dne 29. 3. 2001 (N 53/21 SbNU 451) in fine, sp. zn. III. ÚS 303/04 ze dne 10. 3. 2005 (N 52/36 SbNU 555), sp.

zn. III. ÚS 351/04 ze dne 24. 11. 2004 (N 178/35 SbNU 375), sp. zn. III. ÚS 501/04 ze dne 3. 3. 2005 (N 42/36 SbNU 445), sp. zn. III. ÚS 606/04 ze dne 15. 9. 2005 (N 177/38 SbNU 421), sp. zn. III. ÚS 151/06 ze dne 12. 7. 2006 (N 132/42 SbNU 57), sp. zn. IV. ÚS 369/06 ze dne 7. 11. 2006 (N 206/43 SbNU 303), sp. zn. III. ÚS 677/07 ze dne 1. 11. 2007 (N 179/47 SbNU 371) aj.]

16. Ústavní soud ve své rozhodovací činnosti rovněž opakovaně zdůrazňuje, že podle čl. 1 odst. 1 Ústavy je Česká republika právním státem založeným na účtě k právům a svobodám člověka a občana. Skutečnost, že Česká republika patří do rodiny demokratických právních států v materiálním pojetí, představuje významné implikace v oblasti interpretace a aplikace práva. Princip právního státu je vázán na formální charakteristiky, které právní pravidla v daném právním systému musí vykazovat, aby je jednotlivci mohli vzít v potaz při určování svého budoucího jednání. V této spojitosti Ústavní soud již v řadě svých rozhodnutí vyzdvihl, že mezi základní principy právního státu patří princip předvídatelnosti zákona, jeho srozumitelnosti a vnitřní bezrozpornosti [srov. např. náleží Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 77/06 ze dne 15. února 2007 (30/44 SbNU 349; 37/2007 Sb.), bod 36]. Bez jasnosti a určitosti pravidel nejsou naplněny základní charakteristiky práva, a tak nejsou ani uspokojeny požadavky formálního právního státu. Každá právní úprava proto musí vyjadřovat respekt k obecným zásadám právním (principům), jako je důvěra v právo, právní jistota a předvídatelnost normativních právních aktů, které strukturují právní řád demokratického právního státu, resp. jsou z něj odvoditelné, ale i nikoli zanedbatelná míra anticipace postupu orgánů veřejné moci ve vztahu k těm subjektům práva, vůči nimž se pravomoci svěřené těmto orgánům právě realizují. Stejně požadavky, to jest předvídatelnost, srozumitelnost a vnitřní bezrozpornost, respekt k obecným zásadám právním, především ústavněprávním principům, jakož i právní jistotu, je tudíž nutno klást i na individuální právní akty, zvláště pak soudní rozhodnutí.

17. V projednávané věci dospěl Ústavní soud k závěru, že podmínky pro jeho kasační zásah, jak jsou nastíněny v předchozích odstavcích, byly splněny. Ústavní soud shledal, že rozhodnutí Vrchního soudu v Praze v otázce přiznání znalečného stěžovateli bylo pro něj překvapivé, přičemž postupem jmenovaného soudu došlo k porušení práva na spravedlivý proces ve smyslu čl. 36 odst. 1 a 2 a čl. 38 odst. 2 Listiny tím, že odvolací soud rozhodoval o nároku stěžovatele bez jeho účasti v odvolacím řízení.

18. Na prvním místě pokládá Ústavní soud za vhodné poznamenat, že ačkoliv znalci, podobně jako zapisovatelé či tlumočníci, sice nejsou ani účastníky řízení, ani vedlejšími účastníky řízení, nýbrž "pouze" osobami zúčastněnými na řízení, nelze přehlížet či dokonce upírat ta práva, jimiž jsou tyto subjekty civilního procesu nadány. Ustanovení § 139 odst. 2 o. s. ř. stanoví, že byl-li podán znalecký posudek nebo proveden tlumočnický úkon, vzniká znalci nebo tlumočnickovi právo na náhradu hotových výdajů a na odměnu (znalečné a tlumočné). Zákon č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících, ve znění pozdějších předpisů, společně s prováděcím předpisem, vyhláškou č. 37/1967 Sb., k provedení zákona o znalcích a tlumočnících, ve znění pozdějších předpisů, pak stanoví, komu a v jaké výši se znalečné vyplácí. Zákonodárce v § 139 odst. 4 o. s. ř. dále určil, že o právu znalce na znalečné rozhoduje předseda senátu [popřípadě vyšší soudní úředník v souladu s § 10 odst. 3 písm. k) zákona č. 121/2008 Sb., o vyšších soudních úřednících a vyšších úřednících státního zastupitelství a o změně souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů] s tím, že o výši znalečného rozhodne bez zbytečného odkladu po podání znaleckého posudku. Znalečné je pak dle téhož ustanovení nutno vyplatit nejpozději do 2 měsíců od právní moci usnesení o přiznání znalečného, přičemž odměnu a náhradu hotových výdajů je třeba uhradit bez zbytečného odkladu po jejich přiznání, nejpozději do 30 dnů (§ 19 odst. 1 zákona č. 36/1967 Sb.). Z nastíněného přehledu zákonné úpravy znalečného, jak ji zachycuje jednoduché právo, jednoznačně plyne, že se jedná o subjektivní právo znalce na odměnu za provedenou práci, rozhodování o němž je svěřeno orgánu veřejné moci - obecnému soudu.

19. Proti usnesení soudu prvního stupně o znalečném je přípustné odvolání (§ 202 o. s. ř. a contrario), o němž rozhoduje soud vyššího stupně. Ustanovení čl. 36 odst. 1 Listiny stanoví, že každý se může domáhat stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu a ve stanovených případech u jiného orgánu. Ustanovení čl. 38 odst. 2 Listiny pak zaručuje každému právo na to, aby jeho věc byla projednána veřejně, bez zbytečných průtahů a v jeho přítomnosti a aby se mohl vyjádřit ke všem prováděným důkazům. Tyto ústavní imperativy však v posuzované věci splněny nebyly. Jelikož je rozhodování o zákonném právu znalce svěřeno soudu, musí mít znalec možnost svůj nárok na znalečné hájit, vyjádřit se k němu, neboť jde, řečeno slovy Listiny základních práv a svobod, o "jeho věc", tedy o záležitost, která se ho bezprostředně dotýká, přičemž o této věci rozhoduje soud, který může do práva na znalečné druhdy i citelně zasáhnout, což se pak může negativně projevit na samotné realizaci nároku. Je tudíž namístě přiznat též znalci právo na odvolání proti rozhodnutí soudu prvního stupně o znalečném, neboť jinak by se jednalo o porušení čl. 36 odst. 2 Listiny. Disponuje-li pak znalec právem na podání odvolání proti takovému rozhodnutí, musí být vybaven stejnými procesními právy, jaká zákon přiznává účastníkům, aby nebyl v odvolacím řízení oproti účastníkům znevýhodněn (čl. 96 odst. 1 Ústavy České republiky, čl. 37 odst. 3 Listiny).

20. V projednávané věci Vrchní soud v Praze rozhodující o právu znalce na znalečné pochybil, pakliže stěžovateli nezaslal stejnopis odvolacího návrhu účastníka (žalované), aby se k němu mohl vyjádřit. O právu stěžovatele rozhodl bez jeho účasti [z urgencye stěžovatele ohledně proplacení znalečného přiznaného soudem prvního stupně (č. l. 85) je zřejmé, že stěžovatel o podaném odvolání vůbec nevěděl], čímž mu odepřel možnost zpochybnit argumenty odvolatelky a hájit svůj nárok na znalečné ve výši potvrzené krajským soudem. Rozhodnutí soudu druhého stupně se tak nutně stalo pro stěžovatele překvapivým, neboť oprávněně očekával proplacení přiznaného znalečného podle usnesení nalézacího soudu ze dne 4. listopadu 2011.

21. Pokud jde o další námitky stěžovatele, jimi se Ústavní soud nezabýval, poněvadž jednak vlastní rozhodování o znalečném a jeho výši přísluší toliko obecným soudům, jednak stěžovatelem tvrzené vady mají beztak svůj původ ve skutečnosti, že odvolací řízení proběhlo bez účasti stěžovatele na něm, a jejich přezkum by tudíž byl nadbytečný. Ústavní soud nicméně v souvislosti s projednáváním ústavní stížnosti nemohl přesvědčivě dospět k závěru o protiústavnosti § 16 vyhlášky č. 37/1967 Sb., jak jej k tomu stěžovatel pobídl, neboť ústavní konformitu tohoto ustanovení není možno hodnotit toliko v intencích doby, po kterou výše

odměn zůstává neupravena (nezvýšena), jak je o tom přesvědčen stěžovatel. Nelze totiž opomenout, že práv uvedených v čl. 26 odst. 3 a čl. 28 Listiny je možno se domáhat pouze v mezích zákonů (a na jejich základě vydaných podzákoných normativních právních aktů), které toto ustanovení provádějí (čl. 41 odst. 1 Listiny). To ve výsledku znamená, že k jejich porušení by ze strany toho kterého právotvůrce mohlo dojít jen v důsledku takové právní úpravy, která by je zcela negovala, anebo by jejich smysl výrazným způsobem popřela, kupříkladu stanovením odměn v extrémně nepřiměřené výši. O takový případ se ovšem u ustanovení § 16 vyhlášky č. 37/1967 Sb. nejedná.

22. Ve světle řečeného tudíž Ústavní soud vyslovil porušení práva na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 a 2 a čl. 38 odst. 2 Listiny a přistoupil ke zrušení stěžovaného soudního rozhodnutí.